

Een verweerschrift is geen tiendagenstuk

Mr. A.E.H. van der Voort Maarschalk*

Het komt in belastingzaken met enige regelmaat voor dat een partij (vaak het bestuursorgaan) nalaat een verweerschrift in te dienen binnen de wettelijke termijn van vier weken¹ en vervolgens alsnog kort voor de mondelinge behandeling een verweerschrift indient.² Dat zouden rechters niet moeten accepteren. Bovendien zouden rechters beide partijen tegelijkertijd moeten informeren over de gestelde termijnen en over de weigering van een te laat ingediend verweerschrift.

1. Inleiding

Ter illustratie van het (te) laat indienen van een verweerschrift door een bestuursorgaan noem ik een uitspraak van Hof Amsterdam.³ Belanghebbende had op 18 september 2012 zijn hogerberoepschrift ingediend. Negen maanden later, bij brief van 27 juni 2013 aan het hof, beklaagde hij zich erover dat de inspecteur nog steeds geen verweerschrift had ingediend. Op 5 augustus 2013 verzond het hof de oproep voor de mondelinge behandeling (op 9 oktober 2013). Op 26 augustus 2013 diende de inspecteur alsnog een verweerschrift in. Het hof liet het verweerschrift toe. Volgens het hof had belanghebbende voldoende tijd gehad voor kennisneming van het verweerschrift en had hij niet verzocht om daarop schriftelijk te mogen reageren. Het hof zag geen aanleiding partijen ambtshalve de gelegenheid te bieden schriftelijk te reageren op de door hen ingediende stukken. In cassatie richtte belanghebbende geen klacht tegen de toelating van het verweerschrift. De Hoge Raad is hier ook niet ambtshalve op ingegaan.

Buiten het belastingrecht komt te late indiening van het verweerschrift naar ik begrijp veel vaker voor. Volgens de jurisprudentie van de vier hoogste bestuursrechters verbindt de wet geen sanctie aan overschrijding van de (al dan niet door de rechter verlengde) termijn van art. 8:42 Algemene wet bestuursrecht (hierna: Awb). Daarom wordt een te laat ingediend verweerschrift in het algemeen toegelaten als de wederpartij niet in haar processuele positie is geschaad. Wat dat laatste betreft, wordt dan in aanmerking genomen dat de stukken in overeenstemming met art. 8:58 Awb meer dan

tien dagen voor de zitting zijn ingediend en de wederpartij voldoende gelegenheid heeft gehad ervan kennis te nemen.⁴

Mijns inziens is deze jurisprudentie onjuist.⁵ De rechter behoort een verweerschrift buiten beschouwing te laten als het is ingediend buiten de wettelijke, eventueel door de rechter verlengde, termijn. Als een rechter een te laat ingediend verweerschrift weigert, zou hij beide partijen daarover tegelijkertijd moeten informeren. Meer in het algemeen zouden bestuursrechters, net als burgerlijke rechters, een gewoonte ervan moeten maken beide partijen tegelijkertijd te informeren over de termijnen die zij stellen voor de indiening van processtukken.

2. Geen sanctie op overschrijding termijn art. 8:42 Awb?

Volgens art. 8:42, lid 1, Awb dient een bestuursorgaan een verweerschrift in binnen vier weken nadat de rechtbank hem het beroepschrift heeft gezonden. De rechtbank kan die vierweekentermijn op verzoek verlengen (lid 2). Volgens de toelichting bij art. 8:42 Awb moet een bestuursorgaan altijd een verweerschrift indienen.⁶

Het oordeel van de vier hoogste bestuursrechters dat de wet geen sanctie verbindt aan overschrijding van de wettelijke, eventueel door de rechter verlengde, termijn van art. 8:42 Awb is zonder toelichting een ontoelaatbare doelredenering. Inderdaad staat nergens met zoveel woorden dat aan overschrijding van de termijn een sanctie wordt verbonden, maar evenmin staat in de wet of de toelichting dat de overschrijding géén gevolgen heeft.

De te beantwoorden vraag lijkt mij dan ook of de wetgever overschrijding van de termijn zonder gevolg heeft willen laten. Ik betwijfel dit. De wetgever heeft in art. 8:42 Awb namelijk een duidelijke termijn opgenomen. Hij heeft bovendien bepaald dat die alleen door de rechter kan worden verlengd.⁷ Dit soort duidelijke, expliciet omschreven termijnen dienen de rechtszekerheid. Zij zijn er om gerespecteerd te worden. Wat is anders de zin van het in de wet opnemen van zo'n termijn?

Het zonder gevolg laten van de overschrijding van de indieningstermijn zou tot gevolg hebben dat de verweerder – zonder duidelijke wettelijke basis – een veel langere termijn voor het opstellen en indienen van zijn verweerschrift krijgt dan de eiser/appellant voor zijn beroepschrift. Dat is onevenwichtig. Bovendien wordt misbruik eenvoudig als overschrijding van de indieningstermijn zonder gevolg blijft.⁸

3. De irrelevantie van art. 8:58 Awb

Onjuist acht ik de wijze waarop de vier hoogste bestuursrechters mede met een beroep op art. 8:58 Awb de overschrijding van de indieningstermijn van een verweerschrift zonder gevolg laten. Op grond van art. 8:58 Awb kunnen partijen tot tien dagen voor de zitting *nadere* stukken indienen. Volgens de (nogal beperkte) toelichting bij art. 8:58 Awb heeft deze termijn als doel dat partijen en de rechtbank voldoende gelegenheid krijgen zich voor te bereiden op de zitting. Volgens de wetgever sluit de bepaling niet uit dat op de zitting nadere feiten en omstandigheden aan de orde komen die in een eerder stadium van de procedure nog niet aan de orde zijn geweest.⁹

Uit het feit dat partijen op grond van art. 8:58 Awb *nadere* stukken kunnen indienen, leid ik af dat het moet gaan om andere stukken dan partijen eerder (moesten) hebben ingediend, zoals de in art. 8:42 Awb bedoelde 'op de zaak betrekking hebbende stukken' en het verweerschrift. Dat zijn de stukken die in de fase van het vooronderzoek (afd. 8.2.2) moeten worden ingediend. Pas als het vooronderzoek is afgesloten, begint de fase van het onderzoek ter zitting (afd. 8.2.5).¹⁰ Op grond van art. 8:58 Awb kunnen partijen in die fase nadere stukken indienen. Art. 8:58 Awb kan ook daarom bezwaarlijk betrekking hebben op het verweerschrift. Meer in het algemeen valt niet in te zien waarom afdeling 8.2.5 de verweerder die nalaat binnen de wettelijke termijn een verweerschrift in te dienen, in weerwil van art. 8:42 Awb de gelegenheid zou bieden alsnog een verweerschrift in te dienen. Als dat wel zou kunnen, zou de termijn van art. 8:42 Awb een lege huls zijn.

De wetgever heeft bij art. 8:58 Awb mijns inziens het oog gehad op de indiening van stukken – zoals rapporten, overeenkomsten, correspondentie en dergelijke – die partijen ter nadere feitelijke onderbouwing van hun stellingen in het geding willen brengen en die zij bij de mondelinge behandeling zo nodig nader kunnen toelichten. Dat leid ik af uit de zojuist genoemde opmerking in de toelichting dat art. 8:58 Awb niet uitsluit dat tijdens de zitting *nadere* feiten en omstandigheden aan de orde kunnen komen die in een eer-

der stadium nog niet aan de orde zijn geweest.

Mijn conclusie is daarom dat art. 8:58 Awb geen betrekking heeft op het verweerschrift en dat een te laat ingediend verweerschrift dus niet met een beroep op art. 8:58 Awb alsnog kan worden toegelaten.

4. Art. 8:31 Awb

Op grond van art. 8:31 Awb kan de rechter de gevolgtrekkingen maken die hem geraden voorkomen indien een partij niet voldoet aan de verplichting te verschijnen, inlichtingen te geven, stukken over te leggen of mee te werken aan een onderzoek door een deskundige. Volgens de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, de Centrale Raad van Beroep en het College van Beroep voor het bedrijfsleven valt het nalaten een verweerschrift in te dienen buiten het bereik van art. 8:31 Awb.¹¹ De rechter kan dus bij te late indiening van het verweerschrift niet de gevolgtrekkingen maken die hem geraden voorkomen. Nu zou – a contrario geredeneerd – de indruk kunnen ontstaan dat de rechter helemaal geen consequenties kan verbinden aan overschrijding van de termijn voor indiening van het verweerschrift. Die indruk lijkt mij onjuist. De termijn is er, zoals gezegd, niet voor niets. Bij te late indiening van het verweerschrift kan de rechter niet de gevolgtrekkingen maken die hem geraden voorkomen, omdat hij niets meer te kiezen heeft: het verweerschrift is te laat en moet om die reden buiten beschouwing worden gelaten.

5. Indieningstermijn is ook in het belang van eiser/appellant

Vasthouden aan de termijn van art. 8:42 Awb is in het belang van de eiser c.q. appellant. Een tijdig ingediend verweerschrift geeft hem binnen redelijke termijn na de indiening van zijn beroepschrift duidelijkheid over de vraag of de verweerder zich op nieuwe argumenten beroept of zijn bestaande argumenten uitbreidt of aanvult. Op basis van het verweerschrift krijgt de eiser/appellant dus meer duidelijkheid over de reikwijdte van de verdere procedure. Het verweerschrift geeft hem de mogelijkheid zich erover te beraden of en op welke manier hij de stellingen in het verweerschrift moet, wil en kan bestrijden, alsmede of een nadere onderbouwing of uitbreiding van zijn eigen stellingen nodig is. Hij kan zich tevens erover beraden of hij schriftelijk moet reageren of mondeling tijdens een pleitzitting (of beide) en of het raadzaam is met het oog daarop nader onderzoek te doen, alsnog een rapport te laten maken of sowieso nadere stukken in te dienen. Al deze mogelijkheden worden de eiser/appellant ontnomen of in elk geval bemoeilijkt als de verweerder de indieningstermijn voor het verweerschrift zonder gevolg kan negeren.

Het zonder gevolgen laten van een te laat ingediend verweerschrift is bovendien onevenwichtig, omdat de eiser/appellant wél desastreuze gevolgen ondervindt als hij het (hoger) beroep niet tijdig instelt of motiveert. Dat is meestal fataal. Daarbij komt dat een bestuursorgaan (dat in eerste instantie

steeds verweerder is) al herhaaldelijk de gelegenheid heeft gehad zijn standpunt te onderbouwen: eerst bij de voorbereiding van het besluit, vervolgens bij de uitspraak op bezwaar en ten slotte bij het verweerschrift. Als een bestuursorgaan vervolgens de voor de indiening van het verweerschrift gegeven termijn ongebruikt laat verstrijken, is het onevenwichtig dat hem toch meer tijd wordt gegund voor de indiening van een verweerschrift. Minst genomen ontstaat spanning met het principe van *equality of arms*.

6. Gevolgen overschrijding indieningstermijn verweerschrift

Voor het toelaten van een te laat ingediend verweerschrift bestaat geen wettelijke basis, zoals ik hiervoor heb toegelicht. Of de eiser (dan wel appellant) al dan niet in zijn procesuele belang wordt geschaad doordat de indieningstermijn wordt overschreden, doet niet ter zake. Termijnen voor indiening van processtukken zijn er voor de rechtszekerheid. Zij voorkomen discussies over de relevantie van de overschrijding. Zij voorkomen ook dat de 'onschuldige' wederpartij van degene die – volgens de wet! – te laat is (de 'schuldige') wordt opgezadeld met het bewijs van beschadiging van haar procesuele belang.

De rechter moet een te laat ingediend verweerschrift daarom weigeren. Voor overmachtsituaties zou nog een uitzondering kunnen worden gemaakt. Een rechter zal van de weigering van een verweerschrift zo spoedig mogelijk mededeling moeten doen aan beide partijen. Die kunnen zich dan beraden op hun positie met het oog op het verdere verloop van de procedure, met name de mondelinge behandeling.

Het weigeren van een verweerschrift leidt ondertussen niet tot 'automatische' gegrondverklaring van het beroep. Uit de op de zaak betrekking hebbende stukken die de rechter in aanmerking moet nemen, zal veelal het onderbouwde standpunt van verweerder blijken. Bovendien kan verweerder zijn standpunt nog toelichten bij de mondelinge behandeling, zij het met inachtneming van de beperkingen van zo'n zitting en van de regels van de goede procesorde.¹² Zo nodig heeft de verweerder nog de mogelijkheid van appel om de gevolgen van zijn tekortkoming te repareren.¹³ De consequenties van te late indiening van een verweerschrift zijn voor verweerder dus minder fataal dan voor een eiser/appellant die zijn beroepschrift te laat indient of motiveert.

7. De positie van derden-belanghebbenden

In fiscale procedures zijn steeds twee procespartijen; van derden-belanghebbenden is eigenlijk nooit sprake.¹⁴ Buiten het belastingrecht is dat wel het geval. Het kan daar gebeuren dat een derde nadeel ondervindt van het weigeren van een te laat ingediend verweerschrift. Te denken valt aan de situatie dat iemand een door de gemeente aan een derde verleende bouwvergunning aanvecht. Het kan bijvoorbeeld zijn dat de rechter het beroep gegrond verklaart en de zaak terugwijst naar de gemeente, maar dat hij de vergunning en de uitspraak op bezwaar met verbetering van gronden in stand

zou hebben gelaten als hij de aanvullende argumenten in het verweerschrift in aanmerking had kunnen nemen. De derde (de aanvrager van de vergunning) zou dan eerder zekerheid hebben verkregen omtrent zijn bouwvergunning.

Dat een derde nadeel kan ondervinden, is wat mij betreft geen reden om een te laat ingediend verweerschrift als regel toch maar toe te laten. Aan een procedure met derden-belanghebbenden is inherent dat zij tot op zekere hoogte afhankelijk zijn van de wijze waarop de procespartijen procederen: partijen kunnen termijnen laten verlopen, verkeerde argumenten aanvoeren, goede argumenten te laat aanvoeren, onvoldoende bewijs leveren, enzovoort. Dat een derde-belanghebbende nadeel (of juist voordeel) ondervindt van de sterke of zwakke wijze waarop procespartijen procederen is daarom niet bijzonder of onaanvaardbaar. Als een rechter de derde-belanghebbende heeft toegelaten tot de procedure,¹⁵ kan hij ook zelf de argumenten aanvoeren die een partij laat liggen. Bovendien hoeven de gevolgen van een geweigerd verweerschrift niet fataal te zijn. Er is immers nog altijd een mondelinge behandeling (zij het dat die haar beperkingen kent) en anders hoger beroep of een heroverweging na terugwijzing naar het bestuursorgaan. In voorkomende gevallen kan de rechter voorts gebruikmaken van zijn bevoegdheid de behandeling ter zitting te schorsen en een tweede zitting te bepalen (art. 8:64, lid 1 en 2, Awb) teneinde de eiser/appellant de gelegenheid te geven alsnog op de nieuwe stellingen te reageren.¹⁶ Een algemeen uitgangspunt om een te laat ingediend verweerschrift toch toe laten vanwege mogelijke belangen van derden is, ten slotte, niet op zijn plaats, omdat in veel procedures, zoals fiscale procedures, sowieso geen derden-belanghebbenden betrokken zijn. Eventuele belangen van derden zijn dus geen reden een te laat ingediend verweerschrift toch toe te laten.

8. Incidenteel hoger beroep

Een parallel is nog te trekken met de regeling van het incidentele beroep. In sommige gevallen van te late indiening van het verweerschrift waarin een incidenteel beroep was opgenomen, liet de appelrechter wel het verweer als zodanig toe, maar niet de incidentele grieven.¹⁷ Dit verschil in behandeling tussen verweer en incidenteel beroep begrijp ik niet. Volgens art. 27m Algemene wet inzake rijksbelastingen (hierna: AWR) (oud) moest het incidentele beroep uiterlijk bij de indiening van het verweerschrift worden ingesteld. Het is dan van tweeën één: ofwel het verweerschrift is te laat, maar dan is ook het incidentele beroep te laat, ofwel het verweerschrift is toelaatbaar, maar dan ook het incidentele beroep. Het is niet logisch het verweerschrift wel toe te laten, maar het incidentele beroep niet.

Met het per 1 juli 2013 in werking getreden art. 8:110 Awb is de koppeling tussen de indiening van incidentele grieven en het verweerschrift losgelaten. Art. 8:110, leden 2 en 4, Awb bevatten voor het instellen van incidenteel appel eenzelfde soort regeling als art. 8:42 Awb voor het verweerschrift: een duidelijke wettelijke termijn (zes weken) die alleen op verzoek door de rechter kan worden verlengd. De Awb vermeldt

ook hier geen sanctie bij overschrijding van de termijn. Niet-termin is overschrijding van de termijn fataal: zij leidt tot niet-ontvankelijkheid van het incidentele cassatieberoep.¹⁸ Het valt moeilijk in te zien dat de wetgever heeft gewild dat overschrijding van een op dezelfde wijze geformuleerde termijn in het ene geval (incidenteel beroep) fataal is en in het andere geval (verweerschrift) niet.

Een rechtvaardiging voor dit onderscheid zou kunnen worden gevonden in het feit dat het incidentele beroep de grenzen van het geschil bepaalt en dat daarom niet voor discussie vatbaar moet zijn wanneer die grenzen zijn getrokken. Hetzelfde geldt voor het instellen en tijdig motiveren van het beroep: het moet niet voor discussie vatbaar zijn of een uitspraak op bezwaar al dan niet onherroepelijk is geworden. Het verweerschrift is daarentegen niet veel meer dan een tussenstap in de lopende procedure, die ook zonder een verweerschrift doorloopt. Dat deze overwegingen voor de wetgever een rol hebben gespeeld, blijkt echter niet. De overeenstemmende formulering van de termijn voor indiening van het verweerschrift en voor incidenteel beroep is daarom een extra reden om overschrijding van de termijn in beide gevallen fataal te doen zijn.

9. Ter zijde: de rechter moet beide partijen informeren over gestelde termijnen

Hiervoor (par. 5) schreef ik dat een rechter beide partijen gelijktijdig moet laten weten dat hij een verweerschrift niet toelaat. Beide partijen behoren immers gelijktijdig te weten waar zij aan toe zijn. Mijns inziens zou een bestuursrechter steeds beide partijen moeten informeren over de door hem gestelde termijnen.

Anders dan in civiele procedures is het in bestuursrechtelijke procedures niet gebruikelijk dat de rechter een partij informeert over de termijn die hij aan de wederpartij heeft gesteld, bijvoorbeeld voor de motivering van het beroep, de indiening van het verweerschrift of eventuele conclusies van repliek en dupliek. Een procespartij weet daardoor niet op welke termijn hij het volgende processtuk van zijn wederpartij kan verwachten. Dat is vervelend. Zie de frustratie van de belanghebbende in het in de inleiding besproken geval: een jaar na indiening van zijn hogerberoepschrift wachtte belanghebbende nog steeds op een verweerschrift. Een procespartij kan door zo'n gebrek aan informatie ook niet goed een inschatting maken van de voortgang en duur van de procedure. Bovendien weet zij niet wanneer zij tijd moet vrijhouden voor beoordeling van het eerstvolgende processtuk van de wederpartij, bespreking daarvan met haar adviseurs en overleg met eventuele andere deskundigen. Als te verwachten is dat zij naar aanleiding van het verweerschrift nader onderzoek moet (laten) doen, weet zij niet op welke termijn zij daarvoor de geschikte (interne of externe) personen tijd moet laten reserveren. Deze onduidelijkheid en onzekerheid lijken mij in strijd met de regels van de goede procesorde.

Omdat een partij niet weet welke termijn een wederpartij is gegeven voor het indienen van een processtuk, kan zij ook

moeilijker bij een rechter aandringen op het bewaken van de voortgang van de procedure of juist meedelen dat een nader uitstel aan de wederpartij wat haar betreft niet leidt tot een onredelijke of onnodige vertraging.

Mijn ervaring is dat rechtbanken en hoven alleen desgevraagd willen vertellen welke termijn aan de wederpartij is gegeven. Ik heb nog niet meegemaakt dat zij deze informatie spontaan verstrekken. Het is (meer) in overeenstemming met de regels van de goede procesorde en het komt in elk geval de transparantie van de procedure ten goede als rechtbanken en hoven steeds beide partijen informeren over een aan één van hen verleend uitstel. Zoals gezegd, heeft een procespartij verschillende gerechtvaardigde belangen bij inzicht in de termijn waarbinnen haar wederpartij een processtuk moet indienen. Dat inzicht maakt het bovendien mogelijk dat de wederpartij desgewenst kan laten weten dat en waarom (verdere) verlenging van de indieningstermijn van haar kant op bezwaren stuit óf dat zij juist (bijvoorbeeld vanwege de complexiteit van de zaak of schikkingsoverleg) kan instemmen met het verlenen van nader uitstel. Voor de rechter die de redelijke behandelingstermijn van een concrete zaak moet bewaken, kan dit bovendien nuttige informatie zijn.

10. Conclusie

Een verweerschrift is geen tiendagenstuk. Als een verweerschrift buiten de in art. 8:42 Awb bedoelde termijn wordt ingediend, moet de rechter het weigeren en beide partijen daarover informeren. De vier hoogste bestuursrechters zouden hun jurisprudentie op dit punt moeten bijstellen. Feitenrechters zouden die jurisprudentie kunnen uitlokken door te laat ingediende verweerschriften, na een duidelijke waarschuwing vooraf, vanaf nu buiten aanmerking te laten en partijen daarover te informeren.

Bestuursrechters zouden een gewoonte ervan moeten maken partijen telkens gelijktijdig te informeren over de aan een partij gestelde termijn voor de indiening van een processtuk.

* A.E.H. van der Voort Maarschalk is advocaat bij Houthoff Buruma.

1 Behoudens verlenging door de rechtbank of het hof. Zie art. 8:42 Awb.

2 Zie bijvoorbeeld Hof Den Haag 18 december 2013, nr. 12/0873, rov. 7.1.3, BNB 2015/78; Hof Amsterdam 12 december 2013, nr. 12/0735 en 12/0736, rov. 4.1.3 en 4.1.4, ECLI:NL:GHAMS:2013:4650, BNB 2015/131; Hof Arnhem-Leeuwarden 8 januari 2013, nr. 11/0379, rov. 4.3, BNB 2014/167 (het hof liet het te laat ingediende verweerschrift wel toe, maar niet het daarin vervatte incidentele beroep); Hof Arnhem 2 mei 2012, nr. 10/00533-538, rov. 4.3 en 4.4, NTFR 2013-1413 (verweerschrift toegelaten, maar het daarin vervatte incidentele beroep niet; de Hoge Raad (29 juni 2012, nr. 11/05076) verwierp het cassatieberoep met toepassing van art. 81 RO; Hof Den Haag 12 oktober 2011, nr. BK-10/100447, rov. 7.2, V-N 2012/44.7 (de Hoge Raad (29 juni 2012, nr. 11/05077) verwierp het cassatieberoep met toepassing van art. 81 RO); HR 29 juni 2012, nr. 11/00551, BNB 2012/248, rov. 3.2 (blijkens het tweede cassatiemiddel had het Hof Den Haag (15 december 2010, nr. 09/0790) het te laat ingediende verweerschrift en het daarin vervatte incidentele hoger beroep toegelaten; de Hoge Raad verwierp (in rov. 3.2) het middel, voor wat betreft het incidentele beroep wegens gebrek aan belang (het incidentele beroep was namelijk door het hof verworpen) en voor wat betreft het verweerschrift, omdat geen rechtsregel het hof ertoe verplichtte het verweerschrift buiten beschouwing te laten).

3 Hof Amsterdam 12 december 2013, nr. 12/0735 en 12/0736, BNB 2015/131, zie voetnoot 2 hiervoor.

4 HR 29 juni 2012, nr. 11/00551, BNB 2012/248, rov. 3.2. En voorts CRvB 29 oktober 2002, AB 2003/179; ABRvS 18 september 2003, JB 2003/315; CBB 28 maart 2013, nr. AWB 10/384 en 385, ECLI:NL:CBB:2013:BZ6866, rov.

- 5,3,2. Zie instemmend A.Q.C. Tak, *Het Nederlandse bestuursprocesrecht in theorie en praktijk*, 5e druk, Wolf Productions, Oisterwijk 2014, hoofdstuk 9, par. 403, p. 1683.
- 5 Ik sta daarin niet alleen. E.C.H.J. van der Linden spreekt van een 'goocheltruc' in haar annotatie in *Jurisprudentie Bestuursrecht* onder ABRvS 18 september 2003, nr. 200304597/1, JB 2003/315. De casus illustreert volgens haar dat misbruik van procesrecht (het (veel) te laat indienen van een verweerschrift) kennelijk niet door de overheid kan geschieden.
 - 6 Kamerstukken II, 1991-1992, 22495, nr. 3, p. 128.
 - 7 Volgens art. 4, lid 1, Procesregeling bestuursrecht 2013 (*Stcr.* 2014, 9197) verlengt de rechtbank een door haar gestelde termijn slechts in uitzonderlijke omstandigheden (dezelfde bepaling stond in eerdere versies). Volgens art. 3, lid 1, Procesregeling belastingkamers gerechtshoven 2014 wordt een tweede verzoek om termijnverlenging in beginsel niet toegewezen.
 - 8 Zie ook de opmerking van E.C.H.J. van der Linden genoemd in voetnoot 5.
 - 9 Kamerstukken II, 1991-1992, 22495, nr. 3, p. 137 en Kamerstukken II, 1992-1993, 22495, nr. 6, p. 49.
 - 10 Vgl. art. 8:56 Awb.
 - 11 Zie voetnoot 4 hiervoor.
 - 12 Zo is de tijd van een zitting beperkt. Nieuwe stellingen kunnen als tardief worden aangemerkt. Voorts leent een zitting zich in het algemeen niet voor een gedetailleerde weerspreking van de stellingen van de wederpartij of een onderbouwing van de eigen stellingen.
 - 13 De mogelijkheden voor reparatie in cassatie zijn erg beperkt.
 - 14 Het enige voorbeeld van een fiscale procedure met een derde-belanghebbende dat ik heb kunnen bedenken, is het geval dat sprake is van overschrijding van de redelijke behandelingstermijn en de Staat op de voet van art. 8:26 Awb in de procedure moet worden betrokken, omdat hij de vergoeding van € 500 per halfjaar overschrijding zal moeten betalen. Zie HR 10 juni 2011, nr. 09/02639, *BNB* 2011/232.
 - 15 Vgl. art. 8:26 en 8:43, lid 2, Awb.
 - 16 Tenzij de eis van een voortvarende behandeling of een andere eis van de goede procesorde daaraan in de weg staat.
 - 17 Zie van de in voetnoot 2 genoemde uitspraken Hof Arnhem-Leeuwarden 8 januari 2013, *BNB* 2014/167 en Hof Arnhem 2 mei 2012, *NTFR* 2013-1413. Daarentegen werd het incidentele beroep wel toegelaten in Hof Den Haag 18 december 2013, *BNB* 2015/78 en door hetzelfde Hof Den Haag 15 december 2010, *BNB* 2012/248. Of de Hoge Raad de lijn van Hof Den Haag aangehangt, is mij nog niet duidelijk.
 - 18 Behoudens versoonlybare termijnoverschrijding (art. 6:11 Awb).